# Sun’iy intellekt taraqqiyoti sharoitida zamonaviy falsafaning metodologik funksiyasi istiqbollari

**Turayev Baxtiyor Omanovich**
falsafa fanlari doktori, professor
O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi direktori bosh maslahatchisi

**Karimov O‘lmasbek Umaraliyevich**
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi
Farg‘ona davlat universiteti
https://orcid.org/0000-0001-8417-6983

**Karimova Gulnoza Yigitaliyevna**
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi
Farg‘ona davlat universiteti
https://orcid.org/0009-0004-1222-798X

IQTIBOS UCHUN

Turayev B.O., Karimov O‘.U., Karimova G.Y. Sun’iy intellekt taraqqiyoti sharoitida zamonaviy falsafaning metodologik funksiyasi istiqbollari // Zamonaviy fan, texnologiya va innovatsiyalar: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari (ZFTI–2026, 5-noyabr 2026-yil). – 2026. – B. 60–64. – https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051111

QR-kod — DOI sahifasiga havola



ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada sun’iy intellekt jadal rivojlanayotgan sharoitda zamonaviy falsafaning metodologik funksiyasi va uning istiqbollari falsafiy nuqtai nazardan tadqiq etilgan. Xususan, raqamlashtirish jarayonlari, intellektual texnologiyalarning keng joriy etilishi hamda sun’iy intellektning inson faoliyatining turli sohalariga kirib borishi natijasida falsafiy tafakkur va metodologik yondashuvlarda yuz berayotgan o‘zgarishlar tahlil qilingan. Shuningdek, sun’iy intellektning ontologik, gnoseologik, aksiologik va etik asoslari, inson va mashina tafakkuri o‘rtasidagi munosabatlar, bilish jarayonining chegaralari, inson ongi va sun’iy intellekt imkoniyatlarining o‘zaro nisbati yoritilgan. Zamonaviy falsafaning metodologik funksiyasi texnologik taraqqiyotning mazmunini tanqidiy anglash, inson va jamiyat manfaatlarini himoya qilish, axloqiy qadriyatlar hamda ijtimoiy mas’uliyat mezonlarini belgilashdagi ahamiyati asoslab berilgan. Natijada sun’iy intellekt taraqqiyoti sharoitida falsafa nafaqat nazariy bilimlar tizimi, balki texnologik rivojlanishning insonparvarlik yo‘nalishini belgilovchi muhim metodologik asos sifatida namoyon bo‘lishi ochib berilgan.

**Kalit so‘zlar:** Sun’iy intellekt, zamonaviy falsafa, metodologik funksiya, falsafiy metodologiya, raqamli transformatsiya, ontologiya, gnoseologiya, aksiologiya, falsafa va texnologiya, inson tafakkuri, mashina tafakkuri, bilish nazariyasi, inson va sun’iy intellekt munosabatlari, sub’yektlik, axloqiy mas’uliyat, raqamli jamiyat, texnologik taraqqiyot.

АННОТАЦИЯ

**ПЕРСПЕКТИВЫ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ ФУНКЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА**

*Тураев Бахтиёр Оманович, доктор философских наук, профессор, Главный советник директора Международного научно-исследовательского центра Имама Бухари при Кабинете Министров Республики Узбекистан; Каримов Улмасбек Умаралиевич, PhD, старший преподаватель, Ферганский государственный университет; Каримова Гулноза Йигиталиевна, PhD, старший преподаватель, Ферганский государственный университет*

В данной статье с философской точки зрения исследуются методологическая функция современной философии и перспективы её развития в условиях стремительного прогресса искусственного интеллекта. В частности, анализируются изменения, происходящие в философском

мышлении и методологических подходах под влиянием процессов цифровизации, широкого внедрения интеллектуальных технологий и проникновения искусственного интеллекта в различные сферы человеческой деятельности. Наряду с этим рассматриваются онтологические, гносеологические, аксиологические и этические основания искусственного интеллекта, взаимоотношения человеческого и машинного мышления, границы познавательного процесса, а также соотношение человеческого сознания и возможностей искусственного интеллекта. Обосновывается значение методологической функции современной философии в критическом осмыслении сущности технологического прогресса, защите интересов человека и общества, определении нравственных ценностей и критериев социальной ответственности. В результате раскрывается, что в условиях развития искусственного интеллекта философия выступает не только системой теоретического знания, но и важнейшей методологической основой, определяющей гуманистическую направленность технологического развития.

**Ключевые слова:** искусственный интеллект, современная философия, методологическая функция, философская методология, цифровая трансформация, онтология, гносеология, аксиология, философия и технологии, человеческое мышление, машинное мышление, теория познания, взаимоотношения человека и искусственного интеллекта, субъектность, нравственная ответственность, цифровое общество, технологический прогресс.

**ABSTRACT**

**PROSPECTS FOR THE METHODOLOGICAL FUNCTION OF MODERN PHILOSOPHY IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT**

*Turaev Bakhtiyor Omanovich, doctor of philosophical sciences, professor, Chief Advisor to the Director of the Imam Bukhari International Scientific Research Center under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan; Karimov Ulmasbek Umaralievich, PhD, senior lecturer, Fergana State University; Karimova Gulnoza Yigitalievna, PhD, senior lecturer, Fergana State University*

This article examines the methodological function of contemporary philosophy and its development prospects in the context of the rapid advancement of artificial intelligence from a philosophical perspective. In particular, it analyzes the transformations taking place in philosophical thought and methodological approaches under the influence of digitalization, the widespread adoption of intelligent technologies, and the integration of artificial intelligence into various spheres of human activity. Furthermore, the article explores the ontological, epistemological, axiological, and ethical foundations of artificial intelligence, the relationship between human and machine thinking, the limits of the cognitive process, and the correlation between human consciousness and the capabilities of artificial intelligence. It substantiates the significance of the methodological function of contemporary philosophy in critically understanding the nature of technological progress, safeguarding the interests of individuals and society, and establishing moral values and criteria for social responsibility. The study reveals that, in the context of artificial intelligence development, philosophy serves not only as a system of theoretical knowledge but also as a crucial methodological foundation for ensuring the humanistic orientation of technological development.

**Keywords:** artificial intelligence, contemporary philosophy, methodological function, philosophical methodology, digital transformation, ontology, epistemology, axiology, philosophy and technology, human thinking, machine thinking, theory of knowledge, human–artificial intelligence interaction, subjectivity, moral responsibility, digital society, technological progress.



## KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida sun’iy intellektning jadal rivojlanishi insoniyatning ijtimoiy, ma’naviy va intellektual hayotida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Sun’iy intellekt texnologiyalarining keng ko‘lamda joriy etilishi inson tafakkuri, bilish imkoniyatlari, ong, erkinlik va mas’uliyat kabi fundamental falsafiy tushunchalarni yangicha metodologik yondashuvlar asosida qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Mazkur jarayonda zamonaviy falsafaning metodologik funksiyasi texnologik taraqqiyotning

mohiyatini anglash, uning ijtimoiy-axloqiy oqibatlarini baholash hamda inson va sun’iy intellekt o‘rtasidagi munosabatlarning nazariy asoslarini ishlab chiqishda alohida ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, sun’iy intellekt taraqqiyoti sharoitida zamonaviy falsafaning metodologik imkoniyatlari, funksional xususiyatlari va istiqbollarini tadqiq etish dolzarb ilmiy-falsafiy vazifalardan biri hisoblanadi.

## ASOSIY QISM

Eng avvalo, sun’iy intellekt tushunchasiga ta’rif beraylik. **Sun’iy intellekt** – bu mashinalarda insonga o‘xshash intellektual qobiliyatlarni, ya’ni o‘rganish, obrazlarni taniy olish, qarorlar qabul qilish va shu kabi boshqa masalalarni yechish kabi qobiliyatlarni vujudga keltirishga imkon beruvchi texnologiyadir[1]. Sun’iy intellekt yoki sun’iy aql tushunchasining vujudga kelishida 1950 yili nashrdan chiqqan kitob – Buyuk Britaniyalik matematik, logik va kriptograf olim Alan Metison Tyuring (1912–1954)ning “Hisoblash mashinalari va aql”[2] nomli asari sabab bo‘lgan. Unda Tyuring, “mashinalar ham fikrlay olishi mumkinmi?” – degan masalani o‘rtaga tashlab, birinchi bor **“sun’iy intellekt”** degan atamani ishlatgan va bu masala nazariy va falsafiy kontseptsiya sifatida talqin etilgan. Tyuring informatika nazariyasiga jiddiy hissa qo‘shgan olim sifatida tarixga kirgan. Ammo, shuni ham aytish lozimki, ham nazariy, ham amaliy jihatdan haqiqiy ma’nodagi sun’iy intellektning vujudga kelishi bir qancha olimlarning hamjihatlikda olib borgan ijodiy faoliyatlari natijasidir[3].

Endi zamonaviy falsafa yoki zamonaviy falsafa metodologiyasi tushunchalarini ta’riflaylik.

**Zamonaviy falsafa** o‘z qarashini absolyut haqiqat deb hisoblovchi har qanday mafkuraviy tazyiqlardan xoli bo‘lgan va hozirgi davr, hozirgi jamiyat talablariga va muammolariga javob beruvchi fikrlash tarzi va dunyoqarash sistemasidir. Bu haqda SI neyroseti quyidagi ta’rifni berdi: ***“Zamonaviy falsafa*** – bu zamonaviy davrda rivojlanayotgan falsafiy yo‘nalishlar va oqimlar majmuasi bo‘lib, mutlaq haqiqatga bo‘lgan mafkuraviy da’volardan chekinish, muloqotga o‘tish bilan tavsiflanadi. Shuningdek, analiz qilinayotgan tilga diqqat qaratish (analitik falsafada) va fan va inson muammolarini o‘zgarib borayotgan ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy talablar bilan o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganishga yo‘naltirilgan”[4].

Zamonaviy falsafa insonning gumanistik ideallariga hamohang bo‘lgan, uning ichki hissiyoti va yashash tarzi ideallariga muvofiq keluvchi, jamiyatning o‘tkir muammolarini yechishga metodologik yo‘llanma beruvchi nazariy va amaliy qo‘llanma-dasturdir. Falsafaning klassik fundamental tamoyillari, qonun va kategoriyalari zamonaviy falsafa uchun ham tamal toshi vazifasini o‘tayveradi.

Bugungi kunda turli mintaqalar, xalqlar va millatlararo muloqotlar intensiv ravishda rivojlanayotganligi sababli falsafaning lingvistik yo‘nalishlari tabiiy ravishda sezilarli darajada rivojlana boshladi. Falsafaning metodologik vazifasi, ayniqsa, ayrim davlatlarning shovenistik maqsadlari yalang‘ochlanib, ko‘zga yaqqol tashlanib qolayotgan bir sharoitda yanada aktuallashdi. *Hozirgi zamon falsafasidan yer yuzida tinchlik va osoyishtalikni saqlab qolish va insoniyat boshiga qirg‘in keltiruvchi qurollanish poygasini to‘xtatish uchun ham konkret tavsiyalar bera olish, mojarolarni tinch yo‘l bilan hal qilish, huquqiy maqom qudratini, imkoniyatini kengaytirish va kuchaytirish talab qilinmoqda.*

Antik davrlarda falsafa olam nima, odam nima degan mavzuda bahs maydoni bo‘lgan bo‘lsa, keyingi davrda esa u xristianlik aqidalarining apologetikasi bilan, gnoseologik masalalar, fikrning chin yoki yolg‘onligi xususidagi bahslar bilan shug‘ullandi. Falsafaning kategorial apparati yangi davrga kelib muayyan tizimga, sistemaga solindi. Ana shu davrdagina falsafaning metodologik mohiyatiga jiddiy e’tibor qaratila boshlandi. Bu borada nemis klassik falsa-



https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051111 

fasi namoyandalari, ayniqsa, Gegel falsafasi birmuncha muvaffaqiyatga erishdi. Eng yangi davrga kelib pozitivistik falsafa, G‘arbning tushkunligi ifodasi sifatida, musulmon Sharqi falsafasining inson mohiyatini talqin etishdagi gumanistik ruhdagi g‘oyalaridan ilhomlangan fransuz ekzistensionalistik falsafasi vujudga keldi. Dunyo ustidan hukmronligini kuchaytirish ilinjidagi shafqatsiz va jirkanch mustamlakachilik g‘oyalariga botib qolgan G‘arb dunyosini botqoqdan olib chiqishga intilgan neopozitivistik falsafa fan va texnika yutuqlarini tahlil etish orqali insoniyatning kelajagini yorqin bo‘yoqlarda chizib berishga intildi. Lekin har doim falsafaning metodologik mohiyati faylasuf-olimlarni hushyorlikka chorlar va letargik uyqudan uyg‘otishga intilardi. Oddiy kimyoviy reaksiyalar va genetik kodlardan, minerallarning parchalanishi-yu, koinotdagi jumboqlardan hayratlangan G‘arb faylasuflari o‘zaro hamjihatlik bilan olamning rivojlanish xususiyatlari sinergetik mohiyatga egaligini tan ola boshlashdi.

Dastlab, bu metodologiya tabiiy-ilmiy va konkret fanlar doirasida amal qila boshladi. Keyinchalik bu metodologiya gnoseologik jarayonlarga, inson mohiyatiga, tarix va jamiyat taraqqiyotiga, hatto lingvistikaga ham tatbiq etila boshladi. Bu metodologiya bilan tadqiqotchilar endi olam rivojlanishi xususiyatlarining ilgari ko‘rmagan jihatlarini ko‘ra olishga, ilgari e’tibor qilmagan qonuniyatlarga endi jiddiyroq e’tibor qaratishlariga imkoniyat yaratdi. Olimlarimiz sinergetik metodologiya tufayli endi olamga yanada teranroq, yanada chuqurroq, yanada kengroq ko‘lamda nazar tashlay boshlashdi.

## XULOSA

Xullas, sinergetik metodologiya bugungi kunga kelib sun’iy intellekt taraqqiyotining istiqbollarini to‘g‘ri va aniq bashorat qila olish vositalariga ega bo‘ldi. Bu metodologiya har qanday, chiziqli va chiziqsiz, tartiblangan va tartibsiz, bir yo‘nalishli va ko‘p yo‘nalishli, tarmoqlangan va kompaktlashgan sistemalardagi jarayonlarni tahlil etish va o‘rganish imkoniyatlarini beradi. Sun’iy intellekt hozirgi paytda asosan chiziqli boshqaruv sistemasidagina qo‘llanilmoqda. Yaqin kelajakda sun’iy intellekt mustaqil boshqarish, baholash, qaror qabul qilish va zarur sharoitlarida o‘zining dasturiga o‘zgartirishlar kiritish xususiyatlariga ham ega bo‘ladi. Neyrosetning sig‘imi va mantiqiy imkoniyatlari yanada kuchayadi. Bunday sharoitlarda SIning chiziqli tafakkuri asta-sekin nochiziqli tafakkur bosqichiga ham o‘tish ehtimoli bor. Lekin bu bosqichda neyrosetlarni takomillashtiruvchi dasturchi-programmistlar oldida insoniyat ma’naviy mezonlari talablariga qat’iy amal qilish va bu mezonlar insoniyat taqdiriga bevosita aloqador ekanligini chuqur his etishdek gumanistik mas’uliyat turibdi.

Bu shunchaki, oddiy tashbeh emas, balandparvoz gap ham emas. Bu jiddiy davr talabidir. Bugungi kunda ayrim davlatlar shafqatsiz qiruvchi intellektual robotlar armiyasini ishlab chiqarishga kirishgan. Bunga o‘xshash sun’iy intellekt qurilmalari hech ikkilanmasdan butun insoniyatni qirib tashlashdan ham qaytmaydi. Zamonaviy falsafiy metodologiya oldida insoniyatni ana shunday xavf-xatarlar va tahdidlardan himoya qilishdek olijanob vazifa turibdi.

Shunda SI insoniyat va uning porloq kelajagi uchun samarali ufqlar ochadi. Hozirgi paytga kelib insoniyat kelajagi o‘ta xavf-xatar ostida qolmoqda. Hukmronligini yanada kuchaytirish va hukmronlik maydonini tobora kengaytirish ilinjida hech bir qirg‘in qilish vositalaridan tap tortmaydigan, insoniy qadriyatlar va insonning haq-huquqlarini nazar-pisand qilmaydigan zulmparastlar SIni ham o‘z xizmatiga olishi hech gap emas. Shunday ekan, SIni gumanizatsiyalovchi dasturlar ishlab chiqish programmistlar qarshisida turgan eng aktual vazifadir. SIga o‘zini-o‘zi sozlash mantiqiy mexanizmiga gumanistik qoidalar o‘rnatish va SIni vayronkorlik va zulmkorlik faoliyatidan qaytarish neyrochiplari sozlanishi lozim. Zamonaviy falsafa bu yo‘nalishda metodologik imkoniyatlarini insoniyat kelajagini saqlab qolish va dunyoda tinchlik va

osoyishtalikni saqlash yo‘lida butun dunyoning taraqqiyparvar intellektual kuchlarini gumanistik yo‘lda birlashtirishga erishishi lozim.

## ADABIYOTLAR


1. https://aws.amazon.com/ru/what-is/artificial-intelligence/
2. Тьюринг Аллан. Вычислительные машины и разум // https://www.livelib.ru/review/2880604-vychislitelnye-mashiny-i-razum-alan-tyuring
3. Тураев Б.О. Фазо-вақт синергетикаси. – Тошкент: Voris-nashriyot, 2025. – 223 б.
4. https://www.google.com/search?q=
5. Бруссард М. Искусственный интеллект. Пределы возможного. – Москва: Альпина Нон-фикшн, 2025.
6. Таулли Том. Основы искусственного интеллекта: нетехническое введение. – Москва: Apress, 2025.
7. Umarov, S., Abdurakhmonova, M., Karimov, U., Nurmatova, I., Karimova, G., & Multazam, M. T. (2026, March). Neural network systems for cyber attack detection. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 3374, No. 1, p. 040046). AIP Publishing LLC.
8. Тешабоев, М. (2017). Особенности становления и развития информационного общества. In *Перспективные информационные технологии (ПИТ 2017)* (pp. 1177-1182).